

Погорецький Микола Миколайович
Начальник наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки
України, кандидат юридичних наук,
старший дослідник

РЕФОРМУВАННЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Служба безпеки України (СБУ) відіграє ключову роль у захисті національної безпеки, однак нові виклики – збройна агресія РФ, гібридні загрози, кіберзлочинність – потребують її реформування за стандартами ЄС і НАТО. Пріоритетами є прозорість, підзвітність, дотримання прав людини, запровадження цивільного контролю та розмежування функцій. Гармонізація з міжнародними нормами дозволить створити ефективну й правозахисну модель служби, здатну протистояти сучасним загрозам і зміцнити довіру громадян.

Завдання, що покладені на СБУ, значно відрізняють її від інших органів, які опікуються питаннями правоохоронної діяльності, забезпечення безпеки та правопорядку. Законодавчо визначений статус СБУ - «правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України» [1].

У світовій практиці існує концептуальне розділення власне правоохоронних органів, до яких належить, приміром, поліція і спецслужби, яке впливає, зокрема, з наявності принципових відмінностей – заходів забезпечення безпеки певною спеціальною структурою від форм організації правоохоронної діяльності держави в галузі виявлення, попередження і припинення різного роду протиправної та кримінальної діяльності [2]. Якщо виходити з того, що СБУ все - таки є спецслужбою, а не органом, який копіює функції та повноваження поліції, то відповідний статус повинен бути закріплений і в законодавстві.

7 лютого 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про внесення змін до Конституції України», який закріпив стратегічний курс держави на повноправне членство України в Європейському Союзі та НАТО [3].

Для розуміння сучасної моделі європейської внутрішньої спецслужби доцільно спершу проаналізувати приклади «класичних» західноєвропейських служб, а потім порівняти їх з реформованими структурами країн Східної Європи. Відповідно до

Рекомендацій ПАРС №1402 (1999) [4], діяльність спецслужб повинна бути спрямована на захист національної безпеки в межах демократичного правопорядку. З метою запобігання порушенням прав людини пропонується обмежити повноваження таких органів у сфері досудових розслідувань, арештів і боротьби з організованою злочинністю – за винятком випадків, коли йдеться про безпосередню загрозу безпеці держави. Також рекомендовано здійснювати будь-яке втручання у приватне життя виключно на законних підставах і лише з дозволу суду.

У європейських країнах внутрішні спецслужби в загальному орієнтуються на міжнародні стандарти, хоча їх дотримання не є абсолютним. Ключовим завданням таких служб є забезпечення балансу між правами людини та національною безпекою. Німеччина. Федеральна служба захисту конституції (BfV), підпорядкована Міністерству внутрішніх справ, здійснює протидію загрозам демократичному устрою, іноземним розвідкам, саботажу, екстремізму (правому, лівому, ісламістському) [5]. BfV не має слідчих функцій і виконує лише аналітичні та інформаційні завдання.

Франція. Генеральний директорат внутрішньої безпеки (DGSI), підпорядкований Міністру внутрішніх справ, виконує функції внутрішньої розвідки, зокрема боротьбу з тероризмом, іноземним шпигунством, захист держтаємниці, запобігання кібератакам [6]. На відміну від BfV і AIVD, DGSI має повноваження на проведення досудового розслідування, що виходить за межі міжнародних стандартів. Постійні реформи DGSI зумовлені терактами й політичним контролем.

Румунія. Після розпуску «Секурітати» у 1990-х роках створено кілька служб, зокрема Службу розвідки Румунії (СРР), яка виконує контррозвідувальні функції без повноважень на слідство, арешти чи утримання під вартою [7]. Боротьбою з корупцією займається окремий орган – Національний антикорупційний директорат. Модель СРР вважається зразком демократичного реформування спецслужб.

Польща. Агентство внутрішньої безпеки (АВВ), створене у 2002 році, має широкий функціонал: контррозвідка, боротьба з тероризмом, економічні злочини, моніторинг приватизації, контроль фондів ЄС тощо [8]. Законодавчі ініціативи щодо позбавлення АВВ слідчих повноважень залишились нереалізованими. В умовах політизації з 2015 року діяльність АВВ підпала під політичний вплив. Поряд із АВВ функціонує Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ), що створює ризик дублювання повноважень.

У країнах Східної Європи, що вийшли з соціалістичного табору, внутрішні спецслужби були реформовані відповідно до міжнародних стандартів. У Чехії діє Безпекова інформаційна служба (BIS), яка здійснює контррозвідку, захист від тероризму, іноземних спецслужб і загроз демократії, не маючи слідчих чи антикорупційних повноважень [9].

У Балтійських країнах функціонують інтегровані, але спеціалізовані служби. У Латвії – Бюро захисту Конституції (SAB), відповідальне за зовнішню розвідку, контррозвідку та охорону держтаємниці без функцій досудового розслідування [10]. У Литві – Департамент державної безпеки (VSD), який зосереджується на попередженні загроз національній безпеці, уникаючи функцій поліції чи антикорупційних органів [11].

В Естонії діє Служба внутрішньої безпеки (КАРО), що має ширші повноваження — від контррозвідки та боротьби з тероризмом до антикорупційної діяльності [12]. Попри це, КАРО діє в межах демократичної моделі, на відміну від репресивних структур рф чи білорусі.

Хоча моделі спецслужб у країнах Європи різняться, переважна більшість із них дотримуються принципів деполітизації, чіткого поділу повноважень між збором інформації та кримінальним переслідуванням, а також балансу між забезпеченням безпеки та дотриманням прав людини. Цей досвід свідчить про необхідність для України уникати політизації, дублювання функцій та перевищення повноважень спецслужб.

Реформа Служби безпеки України має базуватись на впровадженні європейських стандартів, посиленні ефективності, прозорості та демократичного контролю. Захист прав людини є ключовим аспектом, адже діяльність спецслужб пов'язана з обмеженням приватності. Для запобігання зловживанням необхідно забезпечити баланс між безпекою та свободами громадян, зокрема шляхом створення незалежного органу моніторингу правомірності дій СБУ, парламентської підзвітності та регулярного публічного звітування.

Цивільний контроль повинен охоплювати всю систему національної безпеки, включаючи спецслужби, як це передбачено у демократичних державах. Його відсутність спричиняє непрозоре ухвалення рішень у сфері безпеки та посилює ризики політичних зловживань.

Модернізація СБУ має передбачати демілітаризацію, підсилення аналітичної складової, розмежування функцій між контррозвідкою, розвідкою та правоохоронними органами, обмеження участі у кримінальних провадженнях і впровадження

посиленого судового контролю. Такий підхід, за аналогією з практиками країн ЄС і НАТО, дозволить створити сучасну та ефективну службу безпеки, яка одночасно гарантуватиме національну безпеку та повагу до прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 берез. 1992 р. № 2229-ХІІ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2229-12>

2. Бондаренко В. А. Окремі аспекти підвищення ефективності норм адміністративного права у період адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. Вип. 3. С. 134–142. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_3_17

3. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 7 лют. 2019 р. № 2680-VIII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

4. Контроль внутрішніх служб безпеки в країнах-членах Ради Європи <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=16689&lang=en>

5. Федеральна служба захисту конституції Німеччини (Bundesamt für Verfassungsschutz, BfV) – структура і завдання <https://www.verfassungsschutz.de/en/about-the-bfv>

6. Декрет № 2014-445 від 30 квітня 2014 року щодо завдань і організації Генерального директорату внутрішньої безпеки <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000028887486/>

7. Закон № 14 від 24 лютого 1992 року – Закон про організацію та функціонування Румунської служби розвідки https://www.sri.ro/fisiere/legislation/Law_SRI.pdf

8. Закон про Агентство внутрішньої безпеки та Агентство розвідки (Ustawa o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrzznego oraz Agencji Wywiadu) від 24 травня 2002 року <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20020890596>

9. Безпекова інформаційна служба (Bezpečnostní informační služba, BIS) <https://www.bis.cz/en>

10. Бюро захисту Конституції Латвії (Satversmes Aizsardzības Birojs, SAB) <https://www.sab.gov.lv/en>

11. Департамент державної безпеки Литви (Valstybės Saugumo Departamentas, VSD) <https://www.vsd.lt/en/>

12. Служба внутрішньої безпеки Естонії (Kaitsepolitseiameti, KAPO) <https://www.kapo.ee/en>